

УДК 378.011.3 – 051:373:796 (477)

Турянська М. М.

**ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ І ПРОВЕДЕННЯ
СПОРТИВНО-МАСОВОЇ РОБОТИ З УЧНЯМИ І МОЛОДДЮ
ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ УКРАЇНИ (кінець ХХ – початок ХХІ ст.)**

У статті розглядаються особливості підготовки майбутніх учителів фізичного виховання до організації і проведення спортивно-масової роботи з учнями і молоддю загальноосвітніх шкіл України (кінець ХХ – початок ХХІ ст.). Висвітлюється поняття “підготовка” у законодавчо-нормативних документах та через аналіз психологічної, педагогічної і методичної літератури. Визначаються компоненти готовності учителів фізичного виховання – змістовий, мотиваційний і операціональний, реалізація яких допоможе майбутньому вчителю бути готовому для організації і проведення спортивно-масової роботи в загальноосвітній школі.

Ключові слова: підготовка, учитель фізичного виховання, загальноосвітня школа, спортивно-масова робота, змістовий, мотиваційний, операціональний, компоненти готовності.

Освіта ХХІ століття – це освіта для дітей і учнівської молоді, її стрижнем є розвиток, як наголошується в “Концепції розвитку загальної середньої освіти”. Вперше в документах про реформу освіти робиться наголос не на предметному компоненті, а на розвитку дітей і шкільної молоді. Коло актуальних питань базової, повної шкільної і вищої освіти включає низку питань: від мети – до оцінювання результатів навчальних досягнень учнів і шкільної молоді.

За роки незалежності України зроблено суттєві кроки в підготовці майбутніх учителів фізичного виховання. До них належить: розробка нової парадигми законодавчої і нормативної документації, створення підручників, посібників, навчальних книжок, педагогічної преси, оновлення змісту освіти у сфері фізичного виховання та здоров'я учнів і молоді, варіативність мережі навчальних закладів і освітньо-професійних програм.

Однак існують труднощі у підготовці фахівців з фізкультури. Це стосується переважно трагічних випадків на уроках фізкультури в загальноосвітніх школах, які висвітлює преса, відсутності доброякісних споруд і спортивних приміщень, недосконалої спортивно-матеріальної бази, недостатнього інструктивно-методичного забезпечення, низького рівня підготовки кадрів чи їх плінності, неспроможності звільнення спеціалістів з консервативними поглядами, а найголовніші труднощі полягають у стереотипності мислення і поведінки вчителів фізичного виховання: вони думають про те, як їм прийняти нормативи від учнів, а не фізично розвивати та вдосконалювати дитячий і юнацький організм.

Тому у процесі розв'язання проблеми підготовки майбутніх спеціалістів з фізичного виховання спочатку не буде різких змін і переходу на нову якість. Гуманізація, демократизація, національно-духовне відродження навчально-виховних закладів забезпечуватимуться поступово, тривалий час. Деякі зміни будуть щоразу уточнюватися та переосмислюватися.

ХХІ століття – це час високотехнологічного інформаційного суспільства, в якому якість людського потенціалу, рівень освіченості та культури дітей і шкільної молоді набувають вирішального значення для майбутнього соціального та економічного розвитку країни.

Як бачимо, тема, обрана для статті, є актуальною.

У педагогічній науці по-різному висвітлюється поняття “підготовка” майбутніх учителів до роботи в школі. В “Енциклопедії професійної освіти” подається така інтерпретація: “загальний термін стосовно прикладних завдань освіти, коли

передбачається засвоєння певного соціального досвіду з метою його подальшого застосування під час виконання специфічних завдань практичного, пізнавального чи навчального характеру” [15, с. 42].

У педагогічному енциклопедичному словнику зазначається, що зміст поняття “підготовка” розглядається як “навчання, тобто як певний спеціально організований процес формування готовності до виконання майбутніх завдань, і як готовність, під якою потрібно розуміти наявність компетенцій, знань, умінь і навичок, необхідних для успішного виконання певної сукупності завдань” [12].

Під підготовкою Г. Балл розуміє “відповідний аспект, або функцію певним чином організованого цілісного процесу керування розвитком особистості” [1, с. 98].

Л. Рибалка висвітлює підготовку в широкому значенні слова, а саме: “підготовка до трудової діяльності”. Це планомірні, організовані заходи педагогів і учнів, спрямовані на засвоєння трудових, професійних знань, оволодіння знаннями й навичками, формування професійно значущих якостей особистості, що відповідають вимогам професії, вирізняють трудове професійне виховання і навчання” [13, с. 237].

І. Зязюн дослідив, що професійною діяльністю вчителя є педагогічна діяльність, яка здійснюється під час підготовки майбутніх учителів. Це діяльність, метою якої є виконання соціального замовлення: навчальна, виховна, розвивальна, соціально-педагогічна [11, с. 164].

М. Євтух розглядає професійну педагогічну діяльність “як складно організовану систему низки діяльностей. Це практична діяльність викладача з навчання і виховання людини” [5, с. 640]. І далі він розкриває її сутність: “педагогічну діяльність можна представити як єдність мети, мотивів, дій (операцій), результату”.

Системоутворювальною характеристикою її є мета. Для професійного розв’язання педагогічних задач треба спеціально готуватися, опановувати особливості в галузі освіти і виховання людини. Професійний досвід і майстерність набуваються в ході розв’язання педагогічних задач [5, с. 640].

Метою статті є висвітлення особливостей підготовки вчителів фізичного виховання до організації і проведення спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України кінця ХХ ст. – початку ХХІ ст.; розкриття компонентів готовності учителів фізкультури до її проведення.

Засадами підготовки майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України є їхня теоретична і практична підготовка на факультетах фізичного виховання в педагогічних університетах. Завдання такої підготовки – це цілеспрямоване формування компетентної особистості, найважливішим завданням якої є засвоєння знань, що стосуються організації і проведення спортивно-масової роботи та реалізації здоров’язбережувальної функції навчання, а це передбачає шанобливе ставлення до здоров’я дітей і учнівської молоді.

Підготовка майбутніх учителів має здійснюватися, в основному, на рівні фахової підготовки. Кожна спеціальність ставить свої специфічні завдання і потребує іншого підходу. Здійснювати якісну підготовку майбутніх учителів можна через зміст, форми і методи та використання інновацій навчання і педагогічних технологій.

Передумовами підготовки майбутніх учителів фізкультури до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України є:

- гуманізація та демократизація освіти;
- реформування базової, повної та вищої освіти;
- формування у студентів критичного мислення, що спирається на гуманні цінності;
- урахування в них особистісних пізнавальних здібностей та інтересів;
- забезпечення оволодіння студентами інваріантних та варіативних знань, які є в програмах з курсів “Фізичне виховання” та “Фізична культура”;
- співпраця та взаємодія викладачів і студентів у процесі їхньої підготовки та

спільна продуктивна діяльність;

- орієнтація на формування компетентності майбутнього вчителя;
- адаптація студентів, або здатність пристосовуватися до соціальних умов організації та проведення спортивно-масової роботи.

Зміст професійної підготовки учителів фізичного виховання визначається потребами соціального розвитку суспільства, зі зростанням вимог до них, характеру їхньої діяльності, а відтак – в системі підготовки відбувається постійний творчий пошук шляхів формування на основі сучасних педагогічних технологій та інновацій навчання. Потрібно звертати також увагу на психолого-педагогічну освіту, загальнокультурний і фізичний розвиток майбутніх учителів фізкультури. Підготовка ґрунтується на таких принципах навчання: гуманності, активності, формування інтересу, компетентності, доступності та посиленості; на відповідних правилах: формування професійної орієнтації, що припускає нетрадиційність, нестандартність в діяльності майбутнього вчителя.

Формування системи знань про норми та вимоги з фізичного виховання, які передбачені в законодавчо-нормативних документах і в програмі з фізкультури та спорту, здійснюється у студентів поступово. Як зазначає М. Зубалій, фізичне виховання – це спеціально організований процес, спрямований на зміцнення здоров'я і загартування організму дитини, гармонійний розвиток її функцій і фізичних можливостей, формування важливих рухових здібностей, умінь і навичок [10, с. 15].

Аналіз законодавчо-нормативної та спортивної літератури ми здійснювали за таким планом:

- закони, нормативні документи про фізичне виховання та спортивно-масову роботу;
- програми з фізичного виховання для вищої і загальноосвітньої школи;
- навчальні книжки та посібники спортивного характеру;
- періодична науково-спортивна література;
- наукові праці, збірники, матеріали наукових конференцій, симпозіумів, семінарів університетів; дисертації учених, здобувачів; автореферати;
- засоби масової інформації.

Розкриємо кожен із цих видів документації детальніше.

Серед законодавчих документів ми розглядали такі, як Закони України “Про освіту”, “Про загальну середню освіту”, “Про вищу освіту”, Закон України “Про фізичну культуру і спорт”, Закон “Про внесення змін до деяких законів України щодо підтримки дитячо-юнацького спорту та фізичного виховання дітей від 19.05. 2015 р.– № 453–УІІ” [6-9]. У них чітко викладені дії органів влади, держави, області, району, міста, практичних працівників щодо організації і проведення спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах зазначеного періоду.

Аналіз нормативних документів показав, що протягом цього періоду створено нові державні стандарти (Державний стандарт базової і повної освіти, із змінами; Державний стандарт вищої освіти), вдосконалено програми з фізичного виховання, які мають організаційно та методично забезпечувати якість роботи викладачів і вчителів (Державна програма розвитку фізичної культури і спорту в Україні на період до 2010 р.) [2-4].

У нормативних документах та актах зазначено, що в загальноосвітніх школах відповідно до реалізації здоров'язбережувальної функції навчання введено по три години фізкультури у кожному класі. Крім того, пропонуються спортивно-фізичні ігри дидактичного характеру, спортивні вправи, фіззарядка перед уроками та на перервах, фізхвилинки та фізпаузи на інших уроках [7; 9].

У зв'язку з цим, підготовка майбутніх учителів до спортивно-масової роботи має бути організована так, щоб вона забезпечувала формування знань і вмінь, достатніх за рівнем повноти свідомості, чинності, узагальнення, та слугувала для прийняття обґрунтованих рішень у різних ситуаціях здійснення спортивно-масової роботи. Це має бути процес, яким треба керувати, а це дасть можливість майбутнім учителям

орієнтуватися на досягнення реалізації запланованого результату, підвищення якості всієї спортивно-масової роботи.

Ми визначили особливості підготовки учителів фізкультури до організації і проведення спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України за досліджуваній період. Серед них є такі:

- функціональний підхід до навчання на заняттях з фізичного виховання, який реалізуються через створення спортивного та здоров'язбережувального середовища, де може проявитися творчість кожного майбутнього вчителя;

- динамічність інформаційно-діяльнісного процесу, що включає вдосконалення навчальних дисциплін з фізичного виховання;

- створення і впровадження спецкурсів і спецсемінірів, спрямованих для поглибленого вивчення дисциплін спортивного характеру;

- використання фізичних і спортивних вправ, запропонованих у програмі фізичного виховання;

- розробка спортивно-масових заходів для учнів різного віку з урахуванням вікових можливостей та їхніх індивідуальних особливостей.

На основі теорії діяльності (Л. Виготський, О. Леонтьєв) та принципів активності, свідомості й дієвості навчання ми визначили структурні компоненти підготовки майбутніх учителів до здійснення спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України. Це такі, як змістовий, мотиваційний і операціональний (процесуальний). Зміст кожного із компонентів цієї підготовки (надалі можна говорити про готовність) майбутніх учителів фізкультури має свої завдання, які сприяють її ефективності.

Розкриємо детальніше компоненти готовності майбутніх учителів фізичного виховання до спортивно-масової роботи з учнями загальноосвітніх шкіл України.

Змістовий компонент процесу навчання включає систему фахових, психолого-педагогічних і методичних знань зі спортивних дисциплін, якими майбутні спеціалісти будуть керуватися, організовуючи спортивно-масову роботу з учнями та шкільною молоддю загальноосвітніх шкіл України.

Майбутньому вчителю необхідно виробити систему морально-ціннісних орієнтацій, якою надалі він буде керуватися в своїй професійній діяльності. У структуру мотиваційного компоненту входить позитивна мотивація для досягнення успіху в спортивно-навчальній діяльності, пов'язаної зі спортивно-масовою роботою. Вона передбачає формування пізнавального інтересу до організації та проведення спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України в досліджуваній період.

Формування мотивів, розвиток пізнавального інтересу на основі дослідження, уявлень про спортивні проблеми, розкриття наукових основ оптимізації взаємодії вчителя й учнів в оволодінні нормами і правилами проведення спортивно-масової роботи – ось завдання мотиваційного компоненту готовності майбутніх учителів фізичного виховання.

Операціональний компонент готовності майбутніх учителів до організації і проведення спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України у визначений період включає формування комплексу вмінь і навичок, які носять прикладний характер. Вони є загальнопедагогічні, методичні та спеціальні. Важливим під час їхнього формування є урахування індивідуального підходу до студентів [14]. Значне місце у підготовці студентів відводиться методичним умінням, які сприяють конструюванню процесу спортивно-масової діяльності, складанні конспектів традиційних і нетрадиційних занять, організації і проведення спортивно-масових заходів, уміння спілкуватися з учнями загальноосвітніх шкіл, вести діалог та взаємодіяти з учасниками навчально-виховного процесу. Ми виділили такі вміння, як організаторські, гностичні, проектуальні, прогностичні, конструктивні, комунікативні, оцінні тощо.

Вагоме місце у підготовці студентів відводиться вмінням аналізувати та оцінювати поставлені завдання, вибрати оптимальні варіанти їхнього розв'язання, знаходити

правильні рішення в різних ситуаціях, оцінювати проведені спортивно-масові заходи.

Серед спеціальних умінь у підготовці майбутніх учителів ми виділяємо такі, як уміння успішно виконувати професійні спортивні завдання, володіння майстер-класом, швидко, точно, оригінально розв'язувати як ординарні, так і неординарні завдання в спорті, кмітливість, гнучкість, винахідливість, спритність, витривалість тощо.

Результатом сформованості кожного компонента готовності є розвиток певних ціннісно-смыслових орієнтацій, знань, умінь, навичок майбутніх учителів фізичного виховання, а результатом сформованості всіх компонентів є їхня готовність до організації і проведення спортивно-масової роботи.

Як бачимо, підготовка майбутніх учителів до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України в зазначений період має цілеспрямовані завдання, які реалізуються через змістовий, мотиваційний та операціональний компоненти процесу навчання.

Отже, дослідження підготовки майбутніх учителів фізкультури до спортивно-масової роботи в загальноосвітніх школах України в зазначений період є складним, однак цілеспрямованим і керованим процесом. Така підготовка передбачає оволодіння студентами знаннями про спортивно-масову роботу, виховання в них пізнавального інтересу, сформованість умінь та потребу діяти чинно й відповідально по відношенню до реалізації здоров'язбережувальної функції навчання.

У результаті цієї підготовки досліджено змістову, мотиваційну та операціональну готовність студентів здійснювати спортивно-масову роботу з учнями і шкільною молоддю в загальноосвітніх школах кінця ХХ – початку ХХІ ст.

Використана література:

1. Балл Г. О. Про психологічні засади формування готовності до професійної праці / Г. О. Балл // Психолого-педагогічні проблеми професійної освіти : науково-методичний збірник. – Київ, 1994. – 384 с.
2. Державна програма розвитку фізичної культури і спорту в Україні на період до 2010 р.
3. Державний стандарт базової і повної освіти, із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ . – № 776 (776-2010-п). – 2010. – 27.08. – 24 с.
4. Державний стандарт вищої освіти / Вікіпедія : https://uk.wikipedia.org/wiki/Державний_стандарт_вищої_освіти.
5. Євтух М. Б. Педагогічна діяльність / М. Б. Євтух // Енциклопедія освіти ; гол. ред. В. Г. Кремень. – Київ : Юрінком Інтер, 2008. – С. 640.
6. Закон України “Про вищу освіту”. – N 1556-VII (1556-18) від 01.07.2014. – К. ВВР, 2014. – N 37-38. – 2004 с.
7. Закон “Про внесення змін до деяких законів України щодо підтримки дитячо-юнацького спорту та фізичного виховання дітей від 19.05.2015 р. – № 453-УІІ” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/453-19>
8. Закон України “Про освіту”. – Київ : Генеза, 1996. – 34 с. (із змінами).
9. Закон України “Про фізичну культуру і спорт” (із змінами) / Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1994. – № 14. – ст. 80.
10. Зубалій М. Складові здорового способу життя / М. Зубалій, С. Закопайло // Завуч. – 2000. – С. 14-18.
11. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. А. Зязюна. – 3 вид. доповн. і переобл. – Київ : СПД Богданова А. М., 2008. – 376 с.
12. Педагогический энциклопедический словарь / главн. ред. Б. М. Бид-Бад, М. М. Безруких, В. А. Болотов и др. – Москва : Большая Российская энциклопедия, 2003. – 528 с.
13. Рибалка Л. В. Педагогічні аспекти формування готовності майбутніх учителів до індивідуалізації навчання / Л. В. Рибалка // Матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції “Університетська педагогічна освіта як шлях гуманізації суспільства”. – Київ : КНЕУ, 1999. – С. 236-239.
14. Щербак І. М. Індивідуальний підхід до формування професійних умінь і навичок майбутнього вчителя / І. М. Щербак // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи : зб. наук. праць. – Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2012. – Випуск 37. – С. 203 - 206.
15. Энциклопедия профессионального образования. – В 3 т. – Т. 2 / под ред. С. Я. Батышева. – Москва : АПО, 1999. – 488 с.

References:

1. Ball G. O. Pro psy`xologichni zasady` formuvannya gotovnosti do profesijnoyi praci / G. O. Ball // Pro psy`xologo-pedagogichni problemy` profesijnoyi osvity` : nauково-metody`chny`j zbirny`k. – K., 1994. – 384 s.
2. Derzhavna programa rozvy`tku fizy`chnoyi kul`tury` i sportu v Ukrayini na period do 2010 r.
3. Derzhavny`j standart bazovoyi i povnoyi osvity`, iz zminamy`, vneseny`my` zgidno z Postanovoyu KM. – # 776 (776-2010-p). – 2010. – 27.08. – 24 s.
4. Derzhavny`j standart vy`shhoiy osvity` / Vikipediya : https://uk.wikipedia.org/wiki/Derzhavny`j_standart_vy`shhoiy_osvity`.
5. Yevtux M. B. Pedagogichna diyal`nist` / M. B. Yevtux // Ency`klopediya osvity` ; gol. red. V. G. Kremen`. – K. : Yurinkom Inter, 2008. – S. 640.
6. Zakon Ukrayiny` “Pro vy`shhu osvitu”. – N 1556-VII (1556-18) vid 01.07.2014. – K. VVR, 2014. – N 37-38. – 2004 s.
7. Zakon “Pro vnesennya zmin do deyaky`x zakoniv Ukrayiny` shhodo pidtry`mky` dy`tyacho-yunacz`kogo sportu ta fizy`chnogo vy`xovannya ditej vid 19.05.2015 r. – # 453–VIII” / [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/453-19>
8. Zakon Ukrayiny` “Pro osvitu”. – K. : Geneza, 1996. – 34s. (iz zminamy`).
9. Zakon Ukrayiny` “Pro fizy`chnu kul`turu i sport” (iz zminamy`) / Vidomosti Verxovnoyi Rady` (VVR). – 1994. – # 14. – st. 80.
10. Zubalij M. Skladovi zdorovogo sposobu zhy`ttya / M. Zubalij, S. Zakopajlo / Zavuch. – 2000. – S. 14-18.
11. Pedagogichna majsternist` : pidruchny`k / I. A. Zyazyun, L. V. Kramushhenko, I. F. Kry`vonos ta in. ; za red. I. A. Zyazyuna. – 3 vy`d. dopovn. i pereobl. – K. : SPD Bogdanova A. M., 2008. – 376 s.
12. Pedagogy`chesky`j ency`klopedy`chesky`j slovar` / glavn. red. B. M. By`d-Bad, M. M. Bezruky`x, V. A. Bolotov y` dr. – M. : Bol`shaya Rossy`jskaya ency`klopedy`ya, 2003. – 528 s.
13. Ry`balka L. V. Pedagogichni aspekty` formuvannya gotovnosti majbutnix uchy`teliv do indy`vidualizaciyi navchannya / L. V. Ry`balka // Materialy` dopovidej Mizhnarodnoyi nauково-prakty`chnoyi konferencij “Univerty`tets`ka pedagogichna osvita yak shlyax gumanizaciyi suspil`stva”. – K. : KNEU, 1999. – S. 236 - 239.
14. Shherbak I. M. Indy`vidualny`j pidxid do formuvannya profesijny`x umin` i navy`chok majbutn`ogo vchy`telya / I. M. Shherbak // Zasoby` navchal`noyi ta nauково-doslidnoyi roboty` : zb. nauk. prac`. – X. : XNPU im. G. S. Skovorody`, 2012. – Vy`p. 37. – S. 203 - 206.
15. Ency`klopedy`ya professy`onal`nogo obrazovany`ya. – V 3 t. – T. 2 / pod red. S. Ya. Batysheva. – M. : APO, 1999.– 488 s.

Турянская М. М. Особенности подготовки будущих учителей физического воспитания к организации и проведению спортивно-массовой работы с учащимися и молодежью общеобразовательных школ Украины (конец XX – начало XXI в.).

В статье рассматриваются особенности подготовки будущих учителей физического воспитания к организации и проведению спортивно-массовой работы с учащимися и молодежью общеобразовательных школ Украины (конец XX – начало XXI в.). Освещается понятие “подготовка” в законодательно-нормативных документах и через анализ педагогической и методической литературы. Определяются компоненты готовности учителей физического воспитания – содержательный, мотивационный и операциональный, реализация которых поможет будущему учителю быть готовым к организации и проведению спортивно-массовой работы в общеобразовательной школе.

Ключевые слова: подготовка, школа, учитель физического воспитания спортивно-массовая, содержательный, мотивационный, операциональный, компоненты готовности.

Turyanska M. M. The features of preparation future teachers of physical education to organization and conducting the sport-mass work with students and youth in secondary schools of Ukraine (the end of XX – beginning of XXI centuries).

The article deals with the features of preparation future teachers of physical education to organization and conducting the sport-mass work with students and youth in secondary schools of Ukraine (the end of XX – beginning of XXI centuries). We highlights the concept of “training” in the legislative and normative documents and through the analysis of psychological, pedagogical and methodological literature. We identify the components of readiness the teachers of physical education-meaningful, motivational and operational, the implementation of which will help future teachers to be prepared to organization and conducting sports activities in secondary school.

Keywords: training, the teacher of physical education, secondary school, sports work, meaningful, motivational, operational, the components of preparedness.